

Ari Ahlqvist, Esa-Pekka Keskitalo,
Sinikka Luokkanen ja Ari Muhonen

VTLS:STÄ VOYAGERIIN – KIRJASTOJÄRJESTELMIEN HISTORIAA

Signumin edellisessä numerossa 2/2021 ilmestyi kaksi artikkelia, jotka liittyivät Voyager-kirjastojärjestelmästä luopumiseen suomalaisissa korkeakouluissa. Kokonaiskuvaa täydentäksemme luomme vielä katsauksen kaukaisempaan historiaan, alkaen 1980-luvulta ja jatkaen 2010-luvulle. Miksi järjestelmänvaihdos kesti kymmenen vuotta? Yrityksen puutteesta ei ainakaan ollut kyse.

Yhteisten kirjastojärjestelmien kausi tieteellisissä kirjastoissa alkoi Linnea-projektissa 1988–1992, jolloin yliopistokirjastoissa ja

tarkoitettu yhden tehtävän hoitamiseen. Yhtäällä tuotettiin koneellisesti bibliografiaa, toisaalla taas hoidettiin lainausta, samalla kun asiakkaat vielä etsivät aineistoa kortistojen avulla. Järjestelmien yhteentoimivuudesta tuskin saattoi puhua¹.

VTLS:stä siirryttiin Voyageriin vuonna 2001; noihin aikoihin syntyi myös Linnea2-konsortio. Vuosina 2002–2003 käyttäjiksi ryhtyivät myös ammattikorkeakoulut omalla AMKIT-konsortionaan. Voyager oli käytössä kauan, ei suinkaan vaila mutkia matkassa. Muun muassa Linda-yhteisluettelon käyttöön saaminen kesti kauan. Suomalaisten kirjastojen arjesta paljastui ohjelmiston toimittajalle yllätyksiä – sellaisia kuin ä:n pilkut, kurssikirjojen määrä ja niiden lainauksen vilkkaus. FINMARC osoittautui myös kiperäksi pulmaksi, jota ei koskaan aivan täysin ratkaistu². Aivan käyttöönoton alussa murhetta aiheutti myös palvelinratkaisu³.

2000-luvun ensikymmenen lopulla alkoi käyttäjiä yhä enemmän vaijata tunne, että Voyager oli jäämässä ajastaan jälkeen. Yrityskauppojen jälkeen Voyager ei ollut enää järjestelmä-

eräissä erikoiskirjastoissa otettiin käyttöön vtls-järjestelmä (Virginia Tech Library System). 1980-luvun muotiana oli ”integroitu”, joka vieläkin elää kirjastojärjestelmästä käytetyssä termissä ILS, integrated library system. Kaikki kirjaston ydintoiminnot haluttiin koota samaan järjestelmään. Automaattinen tietojenkäsittely oli näet tullut kirjastoihin jo vuosia aiemmin, mutta aluksi yksi järjestelmä oli usein

Kansalliskirjaston
kehittämispäivä
vuonna 2014.

Kuva: Suvi Kukkonen.

toimittajan itsestään selvä lippulaiva. Merkittäviä uusia avauksia Voyagerin vuosia sitten syntyneen ja monilla tavoin lisäillyn ja korjailun koodipohjan perustalle ei ollut tekniseltä näkökannalta edes viisasta toivoa.

Kahden vuoden piti riittää

Voyagerin seuraajan eli uuden kirjastojärjestelmän pohtiminen alkoi elokuussa 2010 AMKIT-konsortion johtoryhmän ja Suomen yliopistokirjastojen neuvoston (SYN) työvaliokunnan yhteiskokouksessa Haaga-Helia ammattikorkeakoulussa Pasilassa⁴. Tuolloin sovittiin, että toiminnallisen vaatimusmäärittelyn tekeminen aloitetaan vuonna 2011, tavoitteeksi asetettiin hankinnan toteuttaminen vuonna 2013.

Uuden kirjastojärjestelmän kehittäminen lähti vauhtiin yhteisseminaarissa helmikuussa 2011⁵. Jo tuolloin mainittiin ”modulaarisuus”, ja myös avoimen lähdekoodin etenemisvaihtoehtoa käsiteltiin kaupallisen ohjelman hankinnan rinnalla. Valmisteluryhmä perustettiin kesäkuussa. Mukaan tulivat niin yliopisto- ja ammattikorkeakoulukirjastot, erikoiskirjastot kuin yleiset kirjastotkin. Syntyi UKJ eli Uusi kirjastojärjestelmä -hanke⁶. Sen katsottiin takaavan mahdollisuuden kokonaisuuden osien kehittämiseen erilaisilla aikatauluilla samalla varmistuen niiden yhteensopiisuus muiden järjestelmien ja toimijoiden kanssa.

Työ eteni aluksi verkkaisesti, sitä kun tehtiin täysin muiden töiden ohessa osallistuvien kirjastojen henkilökunnan voimin. Vuodelle 2013 saatiin opetus- ja kulttuuriministeriön merkittävä avustus, jonka turvin palkattiin projektiryhmä. Vuoden 2013 jälkeen opetusministeriön rahoitus kuitenkin väheni dramaattisesti. Alkoi näyttää siltä, ettei ministeriön olisi mahdollista tukea uuden kirjastojärjestelmän toteutusvaihetta. Projektin työntekijätkin alkoivat etsiä uusiin tehtäviin.

Toukokuussa 2014 järjestetyssä AMKIT-konsortion ja SYN:in yhteiskokouksessa erimielisyydet nousivat yhteiseen pöytään. Kustannustenjakotyöryhmän työn tuloksista keskusteltiin ja osin ne kyseenalaistettiin. Suuret kirjastot edellyttivät kustannusosuksiensa mukaista valtaa järjestelmän hallinnossa. Esille nostettiin myös suurten ja pienten kirjastojen erilaiset järjestelmätarpeet, ennen kaikkea sähköisten aineistojen hallinnassa⁷.

UKJ-hanke päättyi vuoden 2014 lopussa⁸. Vaatimusmäärittely saatiin valmiiksi⁹, ja myös omarahoituksen ehdoilla suunniteltu rahoitus- ja kustannustenjakomalli valmistui. Hankkeessa oli syntynyt käsitys, että yhdysvaltalaisen Kuali-säätiön Kuali Open

Lindan avajaiset vuonna 1993, avajaisnauhaa leikkaamassa opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan osaston ylijohtaja Markku Linna.

Library Environment -hanke¹⁰ parhaiten vastaisi UKJ-hankkeen alkupe räisiä tavoitteita. Toukokuun kokous oli kuitenkin päättänyt jatkaa suunnittelua vielä vuoden 2015 ajan.

Yliopistokirjastojen yritys

Vuosi 2015 jäi lopulta väli vuodeksi. Julkisia yrityksiä järjestelmähankkeiden jatkamiseksi ei tehty, mutta pohdinta jatkui. Pienemmissä ryhmissä käytiin ainakin korkeakoulukirjastojen piirissä keskusteluja siitä, miten voitaisiin edetä. Modulaarisen järjestelmäkokonaisuuden ajatus oli edelleen voimissaan, mutta toteuttamistavasta oltiin eri mieltä. Yhtäällä oli kannatusta avointen rajapintojen varaan rakennetun, mieluis ti avoimeen lähdekoodiin perustuvan usean eri järjestelmän kokonaisuudesta. Toisaalla taas katsottiin yhden toimittajan modulaarinen ratkaisu paremmaksi.

Uuteen yritykseen Voyagerin korvaajan löytämiseksi ryhdyttiin vasta vuoden 2016 alussa. Suomen yliopistokirjastojen neuvosto (SYN) piti erillisen järjestelmäkeskustelun, jossa linjattiin tavoitteita ja asetettiin oma työryhmä valmistelemaan vaatimusmäärittelyä. Sen luonnos valmistui kevään aikana, jolloin todettiin, että kilpailutukseen päästään jo seuraavana syksynä¹¹. Aikataulu kuitenkin venyi, ja vaatimusmäärittely saatiin kasaan vasta lokakuussa¹².

Hankinnan valmisteluryhmä oli perustettu jo kesäkuussa 2016, ja se ryhtyi selvittämään kirjastojärjestelmämarkkinoita. Markkinatutkimus vei odotettua kauemmin, ja samalla pohdittiin edel-

leen hallintoa sekä osallistujia. SYN:ää huoletti se, ratkaiseeko kilpailutuksen kirjastojen vai yhteisluettelon tarpeet¹³. Tässä kuultiin kaikuja Voyagerin hankinnan ajoilta.

Toinen yritys uuden kirjasto järjestelmän hankkimiseksi käynnistettiin vuoden 2016 lopulla, tällä kertaa hankintayhteistyönä Voyageria käyttävien korkeakoulu- ja erikoiskirjastojen kesken¹⁴. Hanketta pohjustivat vuoden 2016 aikana pidetyt järjestelmäesityt. Ennen kuin yhteishankinnassa päästiin kilpailutusvaiheeseen, nousi jälleen vahvasti esiin mukana olevien kirjastojen toiveiden erilaisuus. Tehdyn markkinatutkimuksen mukaan mikään yksittäinen järjestelmä ei sopinut kaikille. Kirjastot alkoivat jakautua SaaS-mallin (Software as a Service) mukaisen kaupallisen järjestelmän kilpailutusta haluaviin ja avoimeen koodiin perustuvan järjestelmän käyttöönottoa kannattaviin. Ensimmäiset kirjastot irtautuivat yhteishankinnasta vuoden 2017 lopulla, ja lopullisesti hankintayhteistyö haudattiin seuraavan vuoden helmikuussa. Näitä tapahtumia ja erilaisiin valintoihin johtaneita pohdintoja onkin kuvattu Signumin edellisessä numerossa sekä Alma- että Koha-kirjastojen näkökulmasta¹⁵.

Loppu hyvä, kaikki hyvä

UKJ-projektin toteutuksessa oli jälkikäteen arvioiden monia ongelmia. Se ei sitouttanut kirjastoja riittävästi, kun järjestelmän omistajuusrakennetta ei määritelty heti projektin alussa. Projekti koettiin liian suureksi, kun mukana olivat kaikki kirjastosektorit

erilaisine tarpeineen. OKM:n keskitetty rahoitus ikään kuin laiskisti kirjastoja: suunnittelua tehtiin kyllä paljon, mutta käytännön toimissa jäätiin lähtötelineisiin¹⁶.

Kuali OLE -hankkeeseen mukaan ja vaikuttamaan pääsy olisi edellyttänyt sekä raha- että työpanoksen asettamisen sen käyttöön. Panokset olisivat olleet niin merkittäviä¹⁷, ettei siihen ollut halua. Kuali OLE:n toteutus alkoi olla lopuksi muutoinkin jähmeää. Vain

muutama käyttöönotto tehtiin, ennen kuin mukana olleiden kirjastojen siirtyminen FOLIO:n kehittämiseen alkoi.

Tärkeintä kuitenkin on, että vaihdos lopulta tapahtui ja ilmeisesti onnistui koko hyvin. Tätä kirjoitettaessa Voyagerin viimeisin uusi versio on usean vuoden takaa. Vuonna 2011 sen käyttäjiä oli listattu 1 255; niistä oli 2020 jäljellä alle kaksi sataa.¹⁸ Jonakin päivänä myös Kongressin kirjaston liepee pakko siitä luopua. ❖

Kirjoittajat

ESA-PEKKA KESKITALO

Kansalliskirjasto

esa-pekka.keskitalo@helsinki.fi

ARI AHLQVIST

Kansalliskirjasto

ari.ahlqvist@helsinki.fi

ARI MUHONEN

Itä-Suomen yliopisto

ari.muhoen@uef.fi

SINIKKA LUOKKANEN

Hämeen ammattikorkeakoulu

sinikka.luokkanen@hamk.fi

Viitteet

1. SOINI, ANTTI 1994. Libriksestä Linneaan. Fakta ja muisteluita 20-vuotisen taipaleen varrelta. Tietolinja 2/1994. Luettu 28. 4. 2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014052625998>
2. JAUHAINEN, ANNU 2003. Linnea2: onnistumisia ja kompasteluja käyttöönotossa. Tietolinja 1/2003. Luettu 7. 9. 2021. <https://extra.kansalliskirjasto.fi/tietolinja/0103/linnea2.html>
3. HAKALA, JUHA 2003. Sannin oppivuodet : kokemuksia Sun E10000-palvelimesta ja Voyager-kirjastojärjestelmästä yliopistokirjastojen Linnea2-konsortiossa. Tietolinja 1/2003. Luettu 7. 9. 2021. <https://extra.kansalliskirjasto.fi/tietolinja/0103/sanni.html>
4. Muistio, AMKIT-konsortion johtoryhmän ja Suomen yliopistokirjastojen neuvoston työvaliokunnan yhteiskokous 30. 8. 2010.
5. Linnea-työryhmien kehittämisseminaari 15. 2. 2011. Päivitetty 22. 2. 2011. Luettu 27. 4. 2021. https://wiki.eduuni.fi/download/attachments/32211348/seminaari_2011-02-15_muistio.pdf?version=1&modificationDate=1329741290000&api=v2
6. UKJ. Uuden kirjastojärjestelmän valmistelu. <https://wiki.helsinki.fi/display/UKJValmistelu/UKJ>

7. Muistio, Suomen yliopistokirjastojen neuvosto 27. 5. 2014. Luettu 7. 9. 2021.
https://yliopistokirjastot.fi/wp-content/uploads/2015/06/SYN_muistio_2_2014.pdf
8. UKJ-hanke loppuu. 9. 12. 2014. Luettu 27. 4. 2021. https://www.kiwi.fi/download/attachments/32508745/UKJ-tiedote_2014%2012%2009.pdf
UKJ-hankkeen vaiheita on käsitelty mm. Luokkanen, Sinikka 2014. UKJ – ja kuinkas siinä näin kävi? Kreodi 16. 12. 2014. Luettu 27. 4. 2021.
<https://www.kreodi.fi/arkisto/artikkelit/ukj-ja-kuinkas-siina-nain-kavi>
9. UKJ:n vaatimusmäärittely. Luettu 27. 4. 2021.
<https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=32508486>
10. KIVIMÄKI, PETTERI 2013: Kuali Open Library Environment (OLE): Uusi vaihtoehto avoimen lähdekoodin kirjastojärjestelmäksi. Tietolinja 2/2013.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201312137635>.
Kuali OLE:sta itsessään ei tullut suurta menestystarinaa; mutta se sulautui FOLIO:on, avoimen lähdekoodin järjestelmään, josta kenties tulemme kuulemaan lisää. Ks. About FOLIO. Luettu 28. 4. 2021. <https://openlibraryenvironment.org>
11. Muistio, Suomen yliopistokirjastojen neuvosto 3. 5. 2016. Luettu 7. 9. 2021.
https://yliopistokirjastot.fi/wp-content/uploads/2016/06/SYN_kokous_2_2016_muistio_verkko.pdf
12. Muistio, Suomen yliopistokirjastojen neuvosto 12. 10. 2016. Luettu 7. 9. 2021.
https://yliopistokirjastot.fi/wp-content/uploads/2016/11/SYN_kokous_3_2016_muistio_verkko.pdf
13. Ibid.
14. Kirjastojen taustajärjestelmän uusiminen – valmistelusivusto. Luettu 28. 4. 2021.
<https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=61998378>
15. NYGRÉN, ULLA, LÄHDEMÄKI, RIITTA & TUOMINEN, KIMMO 2021. Visiosta vaatimusmäärittelyyn, aallokosta asiakkaille: Suomen Alma-kirjastot vuonna 2021. *Signum*, 53(2), 18–22. <<https://doi.org/10.25033/sig.109620>>. Ahlqvist, Ari, Keskitalo, Esa-Pekka, Luokkanen, Sinikka & Muhonen Ari, 2021. Avointa ja modulaarista: Koha saapui tieteellisiin kirjastoihin. *Signum*, 53(2), 10–17.
<https://doi.org/10.25033/sig.109618>
16. Muistio, Suomen yliopistokirjastojen neuvosto 8. 10. 2014. Luettu 7. 9. 2021.
https://yliopistokirjastot.fi/wp-content/uploads/2015/06/SYN_muistio_3_2014.pdf
17. Esitys UKJ-ohjausryhmän kokouksessa 16. 12. 2013 (Ari Ahlqvist ja Petteri Kivimäki): Kuali OLE-ratkaisun vaihtoehdot. Luettu 15. 9. 2021. <https://www.kiwi.fi/display/ukjsuunnittelu/2013-12-16?preview=%2F20122751%2F20283998%2FKuali+OLE+%E2%80%93ratkaisun+vaihtoehdot.pptx>
18. BREEDING, MARSHALL 2021. Library Systems Report : Advancing library technologies in challenging times. 3. 5. 2021, luettu 7. 9. 2021.
<https://americanlibrariesmagazine.org/2021/05/03/2021-library-systems-report/>